

BESLUT

Datum
2022-01-18

Dnr
2020/7002

SKADESTÅNDSANSPRÅK MOT STATEN MED HÄNVISNING TILL RIKSARKIVETS BESLUT OM UTLÄMNANDE AV ALL- MÄNNA HANDLINGAR

Justitiekanslerns beslut

1. Justitiekanslern tillerkänner sökanden ersättning med 2 kr. Riksarkivet ansvarar för att ersättningen betalas ut till honom.
2. Justitiekanslern kritiserar Riksarkivet för underlåtenhet att lämna överklagandehänvisning i beslut om avgift.

Ärendet

Bakgrund

Sökanden beställde kopior av 16 sidor ur en handling hos Riksarkivet. Riksarkivet genomförde kopiering och upplyste sökanden om att kostnaden för arbetet var 4 kr per sida, totalt 64 kr. Sökanden upplystes vidare om att beloppet inte skulle faktureras men att Riksarkivet vore tacksamt om han betalade in summan på myndighetens konto.

Sökanden betalade in beloppet och begärde att Riksarkivet skulle fatta ett överklagbart beslut i avgiftsfrågan. Genom brev upplyste Riksarkivet sökanden om att myndigheten ansåg att grunden för avgiftsuttaget var korrekt och att sökanden skulle tillsändas de begärda kopiorna.

Anspråket m.m.

Sökanden har begärt skadestånd av staten med 2 kr och begärt att beloppet företrädesvis ska betalas ut i kontanter. Som grund för sin begäran har sökanden anfört följande. Han har beställt och erhållit kopior på allmänna handlingar från Riksarkivet. Riksarkivet har begärt betalning för detta med ett belopp som inte överensstämmer med 16 § avgiftsförordningen (1992:191). Han har begärt att Riksarkivet ska fatta ett överklagbart beslut om uttaget av avgiften men så har inte skett.

Riksarkivet har yttrat sig över anspråket.

Riksdagens ombudsmän (JO) har i beslut den 5 juni 2019 (2019/20 s. 264) behandlat frågan om Riksarkivet hade rättslig grund för att ta ut en avgift på 4 kr per sida från och med första sidan när myndigheten lämnar ut papperskopior av allmänna handlingar i A3- och A4-format. JO uttalade att Riksarkivet har rätt att bestämma avgiftens storlek för de första nio sidorna, men att den avgift som följer av 16 § avgiftsförordningen – för en enskilds uttag av tio sidor eller fler – gäller även för Riksarkivet. JO hänvisade vidare till att en myndighets uttag av avgifter för allmänna handlingar måste ha ett tydligt författningsstöd och uttalade att den rättsliga grunden för Riksarkivets avgift på 4 kr per sida framstod som mycket tveksam. JO överlämnade beslutet till Kulturdepartementet för kännedom. JO utdelade även kritik mot Riksarkivet för underlåtenheten att lämna en överklagandehänvisning i fråga om ett enskilt avgiftsuttag.

Justitiekanslerns bedömning

Rättsliga utgångspunkter

Enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen ska staten ersätta bl.a. ren förmögenhetsskada som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i sådan verksamhet som staten svarar för. Riksarkivets handläggning av och beslut i fråga om utlämnande av allmänna handlingar är sådan verksamhet.

Den som önskar ta del av en allmän handling har även rätt att mot en fastställd avgift få en avskrift eller kopia av handlingen till den del handlingen får lämnas ut (2 kap. 16 § tryckfrihetsförordningen).

En myndighet får ta ut avgifter för varor och tjänster som den tillhandahåller bara om det följer av en lag eller förordning eller av ett särskilt beslut av regeringen (3 § avgiftsförordningen). När en myndighet efter särskild begäran lämnar ut en kopia eller avskrift av allmän handling ska myndigheten ta ut avgift enligt bestämmelserna i 16–22 §§ avgiftsförordningen (15 § första stycket). En avgift ska tas ut för en beställning som omfattar tio sidor eller mer. Avgiften för en beställning av tio sidor är 50 kronor. För varje sida därutöver är avgiften 2 kronor. (Se 16 §.)

Den som anser att en myndighet tagit ut en oriktig avgift får begära ett särskilt skriftligt beslut om avgiften (23 §).

Avgiftsförordningen ska tillämpas om inte något annat följer av en annan förordning eller av ett särskilt beslut av regeringen (2 §).

Bestämmelser om avgiftsuttag hos Riksarkivet finns i 32–35 §§ förordningen (2009:1593) med instruktion för Riksarkivet. Riksarkivet får ta ut en avgift för en kopia av en allmän handling och för en utskrift av en upptagning för automatisk databehandling även om en beställning inte omfattar tio sidor (34 § 1). Storleken på avgifterna bestäms av Riksarkivet (35 §).

Om en myndighet fattar ett beslut som kan överklagas av en part ska myndigheten underrätta honom eller henne om hur det går till (33 § förvaltningslagen, 2017:900).

Bedömningen i detta fall

Som redovisats ovan får en myndighet bara ta ut avgifter för varor och tjänster som den tillhandahåller med stöd av en lag eller förordning eller av ett särskilt beslut av regeringen. Av förordningen med instruktion för Riksarkivet framgår att Riksarkivet får bestämma storleken på avgiften för kopior av allmänna handlingar när en beställning understiger tio sidor. Det kan inte utläsas att detsamma skulle gälla för beställningar omfattande fler än tio sidor. När det gäller sådana beställningar ansluter sig Justitiekanslern till JO:s bedömning att bestämmelserna i avgiftsförordningen ska tillämpas. Vid en tillämpning av de sistnämnda bestämmelserna hade avgiften för de i ärendet aktuella kopiorna uppgått till 62 kr och inte 64 kr. Riksarkivet har alltså, utan lagstöd, tagit ut en extraavgift om 2 kr. Härigenom har Riksarkivet agerat felaktigt eller försumligt i skadeståndsrättslig mening och orsakat sökanden en skada uppgående till det begärda beloppet. Sökanden ska därför tillerkännas skadestånd med detta belopp. Riksarkivet ansvarar för att betala ut ersättningen och på vilket sätt det ska ske.

Tillsyn

Sökandens begäran om ett beslut om avgiftsuttaget besvarades med ett brev av vilket framgår att Riksarkivet bedömde att uttaget var korrekt. Till brevet bifogades ingen överklagandehänvisning.

Av Riksarkivets yttrande framgår att myndigheten inte fattar några särskilda beslut i fråga om avgiftsuttag för kopior utan anser att själva avgiftsuttaget i sig utgör ett beslut om att ta ut avgifter och att det går att överklaga.

Som redovisats ovan har den som anser att en myndighet tagit ut en oriktig avgift rätt till ett särskilt skriftligt beslut om avgiften (23 § avgiftsförordningen). Vidare har, som också redovisats, JO utdelat kritik mot Riksarkivet för myndighetens underlåtenhet att lämna överklagandehänvisning i ett beslut om avgifter. Riksarkivets inställning i det förevarande ärendet är svår att förena med JO:s uttalanden. Även om Riksarkivets bedömning i fråga om att avgiftsuttaget i sig utgör ett beslut skulle kunna godtas så kan myndigheten inte undgå kritik för att den inte har inrättat sig efter JO:s beslut och bifogat en överklagandehänvisning. Riksarkivet ska därför kritiseras för detta.

Ärendet har föredragits av Clara Cederberg. I ärendets beredning har byråchefen Anneli Skoglund deltagit.

Mari Heidenborg

Detta beslut har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Upplysningar om överklagande m.m.

Justitiekanslerns beslut har fattats enligt bestämmelserna om statens frivilliga skadereglering som finns i förordningen (1995:1301) om handläggning av skadeståndsanspråk mot staten. Beslutet kan inte överklagas. Den som är missnöjd med beslutet kan väcka talan mot staten i allmän domstol för att få begäran prövad i den ordning som gäller för tvistemål.

Exp. till

Sökanden

Riksarkivet (dnr RA-KS 2021/00333)